

OKUR OLARAK KADINA YÖNELİK FEMİNİST EDEBİYAT ELEŐTİRİŐİ BAĞLAMINDA OYUNCU ROMANI

Dr. Muhammet Ali BULUT¹

ÖZET

İnsan, yaşamı boyunca pek çok mensubiyetler edinir. Irk, din, dil, ten rengi, sosyal grup, eğitim durumu, meslek, ülke gibi vb. alanlarda bunların örnekleri görülebilir. Bunlardan bazıları sonradan değiştirilebilir, bazıları da değiştirilemez. Cinsiyet, insanın temel mensubiyetlerinden birisidir. İnsanları kadın ve erkek olmak üzere ayıran husus, biyolojik farklılıktır. Bireyler ve toplumlar, bu biyolojik farklılıklardan hareket ederek kadına ve erkeğe toplumsal kimlikler ve roller atfeder. Devlet, toplum, cemiyet gibi insanların oluşturduğu organizasyonlardaki bütün kritik pozisyonlar erkeklerin eline geçtiğinde o yapı, erkek egemen bir topluluğa dönüşmektedir. Kadın ile erkek arasındaki biyolojik fark, cinsiyet ayrımını aşarak bir tarafın diğerini gölgeleyen bir yapıya dönüşmesi; “kadının” erkek bakış açısına göre “tanımlanmasına” kadar uzanan süreç, feminist harekete zemin hazırlamıştır. Edebiyat yönünde de benzer bir durum söz konusu olup erkek egemen üst kültürün doğal bir sonucu olarak geçmişte bazı kadın yazar ve şairler takma isimlerle eser üretmek zorunda kaldığı görülmüştür. Feminizmle birlikte kadının toplumdaki rolü sorgulanırken feminist edebiyat eleştirisi de aynı sorgulamaları edebiyat metinleri için yapar. Çalışmamızın amacı Bener’in Oyuncu romanını feminist edebiyat eleştirisi yöntemiyle çözümlenerek romandaki kadına bakış açısını irdelemektir. Bu çalışmada çözümlenme yöntemi olarak da okur olarak kadına yönelik feminist eleştiri yöntemi kullanılmıştır. Roman, erkek egemen anlayışın hegemonyası altındadır. Bu anlayış, kadına duygu ve düşüncelerini özgürce ifade etme fırsatı vermemiştir. Kadın, erkek bakış açısına göre yansıtılmıştır. Kadının sosyal statüsü gölgelenmiştir. Romanda kadına dair geleneksel kalıpların kırılmadığı tespit edilmiştir. Kadının sosyal statüsünü elde etme mücadelesi ile geleneksel kalıplar arasındaki çatışmanın devam ettiği görülmüştür. Kadının var olma mücadelesinde gerek feminizmin gerekse de feminist edebiyat eleştirisinin aşması gereken mesafeler olduğu tespit edilmiştir. Feminizm ve feminist edebiyat eleştirisi temelde kadın ile erkeğin sosyal statüsü mücadelesini irdeler ve erkek karşısında kadının haklarını savunmayı amaçlar. Bu anlayışa göre kadın haklarını görmezden gelen erkeklerdir. Romanda tespit edilen bir diğer husus, kadının yalnızca erkekler tarafından göz ardı edilmediğidir. Bir kadının diğer kadını mağdur ettiği, onun duygularını, düşüncelerini, varlığını ve sosyal statüsünü yok saydığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda feminist hareketin ve feminist edebiyat eleştirisinin yalnız erkeğe karşı değil kadını mağdur eden diğer kadına karşı da bir söylem üretmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Erhan Bener, Oyuncu, Feminist Edebiyat Eleştirisi, Çözümlenme

¹ MEB, ORCID ID: 0000-0002-9239-6123, muhammetalibulut76@gmail.com
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 05/04/2024–Kabul Tarihi/Accepted: 27/04/2024

OYUNCU'S NOVEL IN THE CONTEXT OF FEMINIST LITERARY CRITICISM TOWARDS WOMEN AS READERS

Dr. Muhammet Ali BULUT

ABSTRACT

A person acquires many affiliations throughout his life. Race, religion, language, skin color, social group, educational status, profession, country, etc. Examples of these can be seen in the fields. Some of these can be changed later, some cannot be changed. Gender is one of the basic affiliations of humans. What differentiates people between men and women is biological difference. Individuals and societies attribute social identities and roles to women and men based on these biological differences. When all critical positions in organizations formed by people such as the state, society, and society are taken over by men, that structure turns into a male-dominated society. The biological difference between men and women transcends the gender divide, turning one side into a structure that overshadows the other; The process that extends to the "definition" of "woman" according to the male perspective has paved the way for the feminist movement. A similar situation exists in the field of literature, and as a natural result of the male-dominated upper culture, it has been observed that some female writers and poets had to produce works under pseudonyms in the past. While the role of women in society is questioned with feminism, feminist literary criticism also makes the same questions for literary texts. The aim of our study is to analyze Bener's novel, *The Oyuncu*, with the method of feminist literary criticism and to examine his perspective on women in the novel. In this study, the method of feminist criticism towards women as readers was used as the analysis method. The novel is under the hegemony of the male dominant mentality. This understanding did not give women the opportunity to express their feelings and thoughts freely. Women are reflected from the male perspective. The social status of women has been shadowed. It has been determined that traditional stereotypes about women cannot be broken in the novel. It has been observed that the conflict between women's struggle to obtain their social status and traditional patterns continues. It has been determined that both feminism and feminist literary criticism have distances to overcome in women's struggle for existence. Feminism and feminist literary criticism basically examines the struggle for the social status of men and women and aims to defend women's rights against men. According to this understanding, it is men who ignore women's rights. Another point identified in the novel is that women are not only ignored by men. It has been determined that a woman victimizes another woman and ignores her feelings, thoughts, existence and social status. In this context, it has become clear that the feminist movement and feminist literary criticism must produce a discourse not only against men but also against other women who victimize women.

Keywords: Erhan Bener, *Oyuncu*, Feminist Literary Criticism, Analysis

GİRİŞ

İnsan, yaşamı boyunca pek çok mensubiyetler edinir. Irk, din, dil, ten rengi, sosyal grup, eğitim durumu, meslek, ülke gibi alanlarda bunların örnekleri görülebilir. Bunlardan bazıları sonradan değiştirilebilir, bazıları da değiştirilemez. Cinsiyet, insanın temel mensubiyetlerinden birisidir. İnsanları kadın ve erkek olmak üzere ayıran husus, biyolojik farklılıktır. Bireyler ve toplumlar, bu biyolojik farklılıklardan hareket ederek kadına ve erkeğe toplumsal kimlikler ve roller atfeder. Prehistorik çağlardan günümüze uzanan geniş zaman diliminde insanın barınma, güvenlik, üretim, tüketim, ulaşım gibi yaşama tutunma mücadelesinin kaba işçilikten (fiziki güce dayanan) teknolojiye(makineye) döndüğü görülür. Bu uzun süreçte aile yapısı, çalışma hayatı, toplumsal yapı, din, sanat gibi pek çok alanda roller ortaya çıkmış; bu roller de genel olarak erkek ve kadın arasındaki biyolojik farklılıklara göre dağıtılmıştır. Aile, toplum hayatı, iş yaşamı, yönetim gibi alanlarda kadının rolü içe; erkeğin rolü de dışa dönük olmuştur. Örneğin son birkaç yüzyıl öncesine kadar devlet yönetimlerinde genel olarak erkekler söz sahibi olmuştur. Aynı şekilde başta semavi dinler olmak üzere hemen hemen diğer bütün dinlerdeki ruhban sınıfları erkeklerden oluşmuştur. Bununla birlikte Grek toplumlarındaki Hera², Demeter³ gibi tanrıçalar ile Friglerin baş tanrıçası Kybele⁴ dışıl tanrıçalar bunun istisnai örnekleridir. Yine aynı şekilde devletin yönetim kadrosu dışında kalan ancak kitleler üzerinde söz sahibi olan sivil toplum kuruluşlarının ticari üretim merkezlerinin, sosyal kurumların yönetim kadroları da erkeklerden oluştuğu görülür. Devlet, toplum, cemiyet gibi insanların oluşturduğu organizasyonlardaki bütün kritik pozisyonlar erkeklerin eline geçtiğinde o yapı, erkek egemen bir topluluğa dönüşmektedir. “Erkek-egemen anlayış ya da ataerkillik, sınıfsal oluşumların belirgin olduğu toplumsal sistemlerde, iktidarın erkeğin elinde toplanmasını ve buna bağlı olarak erkeğe ait olan değerlerin mutlaklaştırılarak, sözlü veya yazılı geleneklerle korunup, geleceğe aktarıldığı ve böylece kadının aleyhine erkeğe üstünlük sağlandığı bir toplumsal yapıyı ifade etmektedir” (Özbudun, 1999:33). Bunun sonucu olarak erkek egemen anlayış, o yapının üst kültürü haline gelir. Bu üst kültür de toplumsal yapı ve rolleri kendi egemenlik anlayışına göre düzenleyerek kadın ile erkek arasındaki farkı kendi lehine daha da derinleştirir.

Avrupa’da Rönesans ve Reform hareketleriyle başlayan akıl, özgür düşünce, aydınlanma, pozitivizm, üretimde buhar gücünün kullanılması, modernizm, kapitalizm, toplumsal sözleşmeler, bireysel ve toplumsal özgürlüğün yaygınlaşması gibi geniş tabanlı sosyoekonomik hareketler tüm toplumları etkiler. Özellikle buhar gücünün hızla yaygınlaşmasıyla birlikte tüm dünya bir fabrikaya dönüşür. Makineleşmeyle birlikte klasik üretim yapısı kırılmaya başlar. Çünkü fabrikalarda kadınlar da çalışır. Artık kadınlar iş yaşamının içinde kendine yer edinmiştir.

² -Hera: “Homeros destanlarında inek gözlü, ak kollu ya da altın tahtlı diye nitelenen Hera (yahut Here) tipik bir Grek tanrıçasıdır”(Erhat, 2021:135).

³ - Demeter: “Homeros destanlarında güzel saçlı kraliçe, güzel örgülü Demeter diye anılan toprak ve bereket tanrıçasıdır (Erhat, 2021:85).

⁴ - Kbyle: Tarih öncesinin en gerilerinden tek tanrılı dinlerin yerleştiği dönemlere kadar uzanan ve Akdeniz yöresini kapladıktan sonra bir yandan kuzey ülkelerine yayılan birçok ulus, uygarlık ve kültürlerde değişik adlarla anılıp hep aynı prototipe indirgenebilen ana Tanrıçadır” (Erhat, 2021:183).

Kadınların iş yaşamındaki payı arttıkça toplumdaki görünürlükleri de aynı oranda artmaya başlar. Bu değişim, kadının toplumdaki sosyal rollerini de etkiler, bu roller evden dışarıya doğru yönelmeye başlar. Kadınların toplumdaki pasif dönemleri genel olarak bitmiş, aktif olarak yer alma dönemleri başlamıştır. Dünyadaki bu hızlı değişimlere rağmen kadınların erkek egemen üst kültürü değişime uğratamadığı veya bu değişimin sınırlı kaldığı görülür. Başta Avrupa olmak üzere dünyanın farklı bölgelerinde mutlak monarşi yönetimleri yıkılıp yerlerine halk egemenliğine dayalı parlamenter sistemler ortaya çıkmıştır. Bu parlamenter sistemlerde de kadınlara uzun süre seçme ve seçilme hakkı tanınmamıştır. Demokrasiyle geç tanışan ülkemizde bile kadınlara, Avrupa'daki kadınlardan daha önce seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Edebiyat yönünde de benzer bir durum söz konusu olup erkek egemen üst kültürün doğal bir sonucu olarak geçmişte bazı kadın yazar ve şairler takma isimlerle eser üretmek zorunda kaldığı görülmüştür. İşte bu erkek egemen üst kültüre tepki olarak oluşan kavram feminizmdir. Kadın ile erkek arasındaki biyolojik fark, cinsiyet ayrımını aşarak bir tarafın diğerini gölgeleyen bir yapıya dönüşmesi; “kadının” erkek bakış açısına göre “tanımlanmasına” kadar uzanan süreç, feminist harekete zemin hazırlamıştır. Feminizmin tarihi hakkında Sevim, “Robert Sözlüğü’nde; kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören bir doktrin olarak tanımlanan feminizmin ortaya çıkışının 18. yy sonları olduğunu” (Sevim, 2005:7). aktarır. Erdal, Halsey’den aktarma yaparak “feminizm kelimesinin Latince “femina” kelimesinden türetildiğini belirtir” (Erdal, 2019:146). Feminizm, Türk Dil Kurumunun Türkçe sözlüğünde, “toplumda kadının haklarının çoğaltma, erkeğinkiler düzeyine çıkarma, eşitlik sağlama amacını güden düşünce akımı; kadın hareketi” olarak tanımlanır. Bu konuda Aktaş, feminizmin “kadın-erkek arasındaki ilişkiyi aile, eğitim, iş dünyası, siyasi hayat, kültür ve tarihe kadar geniş bir yelpaze içinde sorgulayan ve kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan siyasi bir hareket” (Aktaş, 2013:59) olduğunu belirtir. Taş ise “feminizm, içinde kadınların özgürleşmesi, baskı altında tutulmalarının engellenmesi, haklarını meşrulaştırılması, kamusal veya özel alandaki eylemlerinde ve faaliyetlerinde ve eşit haklara sahip olma durumunu kapsayan bir yaklaşım” (Taş, 2016:165). olarak görür. Hooks ise şöyle tanımlar: “Basitçe ifade etmek gerekirse feminizm cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürü ve baskıyı sona erdirmeyi amaçlayan bir harekettir” (Hooks, 2000:1). Eagleton’a göre feminizm ise siyasi sorunların ortaya çıktığı bir kampanya değil; bireyi, toplumu ve siyasi yaşamı her açıdan sorgulayan ve şekillendiren bir boyuttur” (Eagleton, 2011:160). Bütün bunlar birlikte değerlendirildiğinde feminizm; kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılık dışındaki cinsiyet ayrımcılığına karşı çıkararak kadının her alanda erkekle aynı statüye gelmesini, kadının yitirilmiş haklarının iade edilmesini amaçlayan akım olarak tanımlanabilir. Feminizm, sosyal yaşamda kadının var olma mücadelesidir.

Michel, feminizmin amaçlarını açıklayarak kadın ve erkek eşitliğine dayalı toplumsal yapının ulaşacağı yeri şöyle açıklar:

“Feminizm, başta bütün ülkelerin kadınları olmak üzere insanları ezen, adaletsiz, bağımlılık ilişkilerine dayalı, gününü doldurmuş toplumsal ve uluslararası örgütlenme sistemlerini anlamsız ve geçersiz kılacaktır. Bugün heretik(sapkın) görünen hareket, yarın daha âdil bir toplum kurma arayışı içindeki milyonlarca kadınla erkeğin teorisi ve pratiği olacaktır” (Michel, 1993:104).

Michel’a göre feminizm, bütüncül bir yaklaşımla hareket ederek kadın ve erkeğe dair bütün yerleşik kalıpları yapısöküme uğratarak ve sonra bu ilişkileri brikolajik bir yöntemle yeniden kurgulamak ister. Bu kurgulama işlemi, ulusal ve uluslararası düzeyde yapılarak kadın ve erkek arasındaki sosyal eşitsizlik giderilecektir. Kadınlar da erkekler karşısında uzun süre yitirilmiş haklarını kazanmış olacaktır.

Günümüzde feminizm; radikal, liberal, Marksist, Sosyalist feminizm pek çok alt akımlara ayrılmıştır. Bütün bu akımlar, kadının daha iyi bir konuma gelmesi için mücadele etmektedir. Feminizm, son yüzyılda kazanımlar elde ederek her alanda kadına dair haklar kazanmıştır.

FEMİNİST EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ

Edebiyat, başta insan olmak üzere yaşamla ilgili her unsurdan malzeme devşirebilen sosyal bir alandır. Geçmişten günümüze kadar tabiatta, astronomide, toplumda yaşanmış olaylar edebiyatta kendine yer edinmiştir. Çünkü edebi eseri oluşturan yazar, şair, sanatçı da insandır. İnsan, edebiyatın hem nesnesi hem de öznesi konumundadır. Dolayısıyla insan ile edebiyat arasında döngülü bir ilişki bulunur. Bu durum edebiyata; hareketli olma, canlılık, açıklık, kendini yenileyebilme, çift yönlü iletişim, yansıtma gibi özellikler kazandırır. Toplumda yaşanan olaylar edebiyata yansiyorsa tüm toplumu ilgilendiren erkek egemen anlayış da edebiyatta kendine yer bulacaktır. Kadın ile erkek rollerine dair sosyal yaşamda görülen eşitsizlik, edebiyat dünyasında da yer alır. Feminizmle birlikte kadının toplumdaki rolü sorgulanırken feminist edebiyat eleştirisi de aynı sorgulamaları edebiyat dünyası için yapar. Moran (2014:249) ve Kolcu (2015:359-364) feminist edebiyat eleştirisinin feminist hareketle ilintili olarak 20. yüzyılın ikinci yarısında otaya çıktığını belirtirler. “Deniyordu ki, edebiyat yapıtlarına bakıldığında, yalnız gerçek yaşamda değil romanlarda, şiirlerde oyunlarda kadının aşağılandığı, horlandığı ve böylece ataerkil düzenin bu yoldan da sürdürdüğü görülür. Onun için feminist eleştiri edebiyat yapıtlarında kadına karşı bu tutumu ortaya koymak amacıyla başlamıştır” (Moran, 2014:249). Moran da feminist edebiyat eleştirisinin çıkış noktasını kadının hem toplumda hem de edebiyatta görmezden gelinmesine, kadın onurunun hiçe sayılmasına dayandırır. Erkek hegemonyasının kırılması adına bu eleştiri yöntemine gönderimde bulunur.

Feminist edebiyat eleştirisi günümüzde; Marksist/Sosyalist feminist eleştiri, Fransız feminist eleştirisi, psikanaletik eleştiri, postyapısalcılık/yapısöküm, siyah feminizmler ve lezbiyen feminist eleştiri gibi farklı epitetlerle devam etmektedir. Bu yaklaşımlar, özde aynı ancak farklı yaklaşımlara sahiptir.

Çalışmamızın amacı, Erhan Bener'in "Oyuncu" romanının feminist eleştiri yöntemiyle çözümlenmesi olduğundan bu yaklaşımlara değinilmeyecektir. Feminist edebiyat eleştiri çalışmalarıyla öne çıkan Humm, feminist eleştirinin amaçlarını şöyle açıklamıştır:

"İlki, eril edebiyat tarihi konusunun, eril metinlerin yeniden incelenmesi, bunların ataerkil varsayımlarının saptanması ve bu metinlerde kadınların toplumsal, kültürel ve ideolojik normlara göre nasıl temsil edildiğinin gösterilerek konumlandırılmasıdır. İkincisi, kadın yazarların görünmezliklerini ele alır. Üçüncü olarak, feminist eleştiri okura yeni yöntemler ve değişik bir eleştiri pratiği sunmakla "feminist okur" sorusuyla karşı karşıya kalır. Böyle bir pratik, geleneksel eleştiride hakkıyla değerlendirilmeyen, annelerle kızların ya da anne/kız empatisinin metinsel anlamda yansıtılması üzerine odaklanır. Dördüncüsü, yeni bir yazı ve okuma bütünlüğü yaratma yoluyla bizim de feminist okurlar olarak edimde bulunmamızı sağlama amacı taşır" (Humm, 2002:26).

Humm'ın ortaya koyduğu amaçlar çözümlendiğinde feminist edebiyat eleştirisinin öncelikle geçmişle büyük bir hesaplaşma içine girdiği görülür. Edebiyatta, kadının kendi benliğiyle varlığını sağlamak için öncelikle geçmişte eriller kişiler tarafından üretilmiş metinler yeniden yorumlanmalıdır. Eflatun(Plato), idealar âlemi savının okuyucular tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için mağara imgesini oluşturmuştur. "Bir mağaranın önünde durup arkası güneşe dönük olan bir insan düşünün" der. Bu insan hiç güneşi görmemiştir. Gördüğü şey yalnızca mağaranın içine vuran kendi gölgesidir. Bu insan hakikat olarak kendi gölgesini bilir. Oysa gölgeyi var eden şey kendisidir" (Çaha, 2015:23). Kadın; artık yüzünü güneşe dönecek, kendi varlığının farkına varacak ve edebiyatta kendi özünüyle var olacaktır. Bir diğer husus, kadın yazar ve şairler de açık kimlikleriyle eserlerini sunacaktır. Edebi metinlerin yorumlanması sürecine "feminist okur" başlığıyla yeni bir okur kitlesi kazandırılmış olacaktır. Son olarak da feminist okurlara yeni görevler yüklenerek onların edebiyat dünyasına katılmaları sağlanacaktır. Feminist okurlardan, eleştirel okumalar yaparak kadının sosyal rollerini katkıda bulunmaları beklenmektedir.

Edebi metinlere yönelik eleştiri yöntemleri yazar, eser, ortam, okur merkezli olmak üzere farklı bölümlere ayrılır. Feminist edebiyat eleştirisinin hem yazara hem de okura dönük olma özelliği vardır. Bu eleştiri yöntemi Kolcu (2015:359-364) ve Moran (2014:250) göre yazar olarak kadına yönelik feminist edebiyat eleştirisi ve okur olarak kadına yönelik feminist edebiyat eleştirisi olmak üzere ikiye ayrılır.

Yazar olarak kadına yönelik feminist edebiyat eleştirisi "edebiyat tarihindeki kadın yazarları incelemek ve yeni bir kadın söyleminin olanaklarını araştırma" (Moran, 2014:254) olmak üzere iki kanalda ilerler. Birinci bölüme kadın yazarlara dair edebiyat tarihi denilebilir. İkinci bölümde ise yazarın metni üretirken kadına dair kullandığı kavramları, imgeleri, benzetmeleri, kadın kahraman kurgusunu, bu kahramanı hangi vasıflara donattığı, kadın kahramana ve/veya kadınlara hangi perspektiften baktığıyla ilgili eleştirilerde bulunur.

OKUR OLARAK KADINA YÖNELİK FEMİNİST EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ

Okur olarak kadına yönelik feminist edebiyat eleştirisinde edebi eserlerdeki kadının dünyasına bakılır. “Erkek yazarların yapıtlarına kadın okur gözüyle bakarak bu yapıtlarda sergilenen cinsel ideolojiyi, kadın imgelerini, klişe kadın tiplerini saptamak ve bunların feminist açıdan yorumunu ve eleştirisini yapmak” (Moran, 2014:250-251). “Ataerkil bir toplum düzeninde erkeğin; dünyaya, nesnelere, olaylara, varlıklara kendine has bir bakışı varken kadın, bu düzen içinde ikinci veya üçüncü plana itilmiş, ötelenmiş, içinde bulunduğu topluma ve kendisine yabancılaşmış bir nesne konumundadır” (Karadeniz, 2019:284). Kadın ile erkek arasındaki sosyal rol dağılımı dil bilimsel örneklemele özne-nesne ilişkisini andırır. Özne, cümlede nasıl bir etkin role sahip ise erkek de toplumda benzer rollerle kendini donatır. Kadına dair görev dağılımını kendine göre düzenler:

“Erkek yazarlar, eserlerinde kadınları iki zıt imge etrafında şekillendirmişlerdir. Bunlardan ilki ataerkil düzenin tasvip edip idealize ettiği melek tipidir. Ataerkil düzende onaylanan melek tipi, erkeklerin çoğunluğunun istedikleri bir kadın tipidir. Erkek gücünün yoğun olarak hissedildiği bu dünyada kadın, erkeğin her arzusunu onaylar; hiç itiraz etmez ve her söyleneni kabul eder. Ataerkil düzenin hiç istemediği canavar tipi ise istenilmeyen kadın imgesini oluşturur. Erkeklere karşı gelen, kötü karaktere sahip olan kadın, eserlerde hiç istenmez ve dışlanır. Ataerkil düşüncenin oluşturduğu bu zıt imgeleri çoğu kadın yazarın devam ettirmesi de ilginçtir” (Gilbert ve Gubar Akt. Timur ve Topcu, 2021:300-301).

Edebiyatta erkek tarafından oluşturulmuş olan kadın imgesi canlı bir heykele benzer. Kadının duygusu, düşüncesi, kişiliği, istekleri görmezden gelinir. Kadın statik bir forma dönüştürülerek kadının rolleri de önceden belirlenir. Ondandır bu muayyen kalıba göre hareket etmesi beklenir. Biçilen kalıba uyan kadın melek, uymayan kadın da canavar olarak adlandırılır. Bu yapının bazı kadın yazarlar tarafından da devam ettirildiği görülür. Bu durum, kadın imgesinin zihinsel bir koda dönüştüğünü gösterir. Böylelikle kadının edebiyat dünyasında kendi özgür kimliğiyle yer almadığı görülür.

Okur olarak kadına yönelik feminist edebiyat eleştirisi okur merkezli bir yöntemdir. Okuyucu, bu yöntemi kullanarak edebi eseri çözümler. “Bu yöntem ile bir metnin kadın okur tarafından okunması veya okuyucu ister kadın ister erkek olsun kadın okur gözüyle algılanması anlaşılır. Kadın okur, sadece cinsiyet yönünden yapılan bir ayırım değildir. Bu ayırım, yaşam süresince kültürel yönden kazanılan kadın olma bilincidir” (Karadeniz, 2019:285). Roman, öykü gibi edebi metinler kişi, olay, zaman ve mekân olmak üzere dördümlü bir yapıdan oluşur. Yazar, bu unsurları kurgulayıp okuyucuya sunar. Okur olarak kadına yönelik feminist edebiyat eleştirisi de bu eserlerdeki kadına ve kadına biçilen rollere odaklanır. Yazar, kadın oyunculara hangi perspektiften bakmıştır? Kadın, sosyal statüsüyle yer almış mıdır? Kadın ve erkek arasında pozitif veya negatif bir ayırım yapılmış mıdır? Özetle yazarın kadına bakış açısı okuyucu gözüyle irdelenir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Hikmet Erhan Bener (1927-2007) çok yönlü bir kişidir. Yazar, avukat, maliye müfettişi, Paris Büyükelçiliğinde ve Uluslararası Ekonomik İşbirliği Teşkilatında (OECD) maliye müşavirliği, çeşitli kurumlarda genel müdürlük olmak üzere farklı iş tecrübesine sahiptir. Bu durum onun edebi kişiliğine de yansımıştır. Şiir, roman, öykü, deneme, anı, tiyatro, çocuk kitapları ve radyo oyunu olmak üzere farklı türlerde eser vermiştir. Feminizm hareketi ve feminist edebiyat eleştirisi son yüzyılda yaygınlık kazanmıştır. Biz de çalışmamızda son yüzyılımızda yaşamış olan Hikmet Erhan Bener'i ve onun "Oyuncu" romanını seçtik. "Oyuncu" Bener'in dokuzuncu romanıdır ve roman 1981 yılında yayımlanmıştır. Oyuncu romanı, romanın başkarakteri Kerim Turgut'un hayatının anlatıldığı otobiyografik bir romandır. Romanın yazarı Erhan Bener ile romanın başkarakteri olan Kerim Turgut'un hayatı arasında benzeşimler bulunmaktadır. Aytacı'a göre "Bener, romanına "Oyuncu" ismini vermiştir ve romandaki başoyuncu olan Kerim Turgut da [roman içinde] bir roman yazmaktadır ve onun yazdığı romanın adı da "Oyuncu"dur. Bu durum; yazarla romanın başoyuncusu, başoyuncu ile onun yazdığı roman arasında bazı koşutluklar, paralel aynalar modelini çağrıştırmaktadır. Aytacı, bu yöntemden dolayı "Oyuncu" romanını sanatçı romanı olarak adlandırır. Bunun, Türk edebiyatı bilimi terminolojisinde henüz yer almamış yeni bir roman türü olduğunu belirtir" (Aytacı, 2016:265-273). Aytacı, bundan dolayı Bener'in Türk Edebiyatında yeterince yer almadığını belirtir. Çalışmamızın amacı Bener'in "Oyuncu" romanını feminist edebiyat eleştirisi yöntemiyle çözümleyerek romandaki kadına bakış açısını irdelemektir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel tarama modelindedir. "Nitel araştırmalar; gözlem, görüşme ve doküman analizi vb. nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algılar ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konduğu araştırma yaklaşımıdır" (Yıldırım ve Şimşek, 2013:39). Veri toplama süreci olarak da araştırmada doküman inceleme modeli kullanılmıştır. Bulgular, Bener'in "Oyuncu" romanı taranarak elde edilecektir. Bu çalışmada çözümleme yöntemi olarak da okur olarak kadına yönelik feminist eleştiri yöntemi kullanılmıştır.

BULGULAR

Romanın Başlıca Yapısal ve İçerik Özellikleri

"Oyuncu" romanı, 17 bölüm ve 437 sayfadan oluşmuş geniş hacimli bir eserdir. Romanda; Kerim Turgut'un 60-70 yıllık yaşam serüveni anlatılır. Romanda, Kerim Turgut'un çocukluğundan ölümüne kadar onun hayatında yer almış eşi Nihal, sevgilisi Günseli, çocukları Cüneyt, Erdiç, Meltem, Sacide (Kerim Turgut'un annesi), Selim (Kerim Turgut'un kardeşi) Avukat Sedat, Recai, Doktor Rıdvan, Nafiz Bey, Aysel, Tayfun, Selim, Barış, İrem ve Savcı Turgut gibi 25-30 civarındaki oyuncularla yaşadıkları olaylar anlatılmaktadır.

Romanın 25-30 kişilik geniş kadrosuna rağmen romandaki temel olay örgüsü üç kişi arasında gerçekleşmektedir. Bu kişiler: Kerim Turgut, Kerim Turgut'un 40 yıllık eşi Nihal ve yine Kerim Turgut'un 25 yıldır yasak aşk yaşadığı sevgilisi Günseli'dir.

Oyuncu Romanı'nın Özeti

Roman, Kerim Turgut ile eşi Nihal'in evliliklerinin 25. yılını kutladıkları bir akşam yemeği ile başlar. Bu yemekle birlikte romandaki oyuncular tanıtılır. Kerim Turgut, hem ünlü bir roman yazarı hem de avukattır. Kerim Turgut'un romanları pek çok dile tercüme edilmiştir. Kerim Turgut, aynı zamanda ideolojik içerikli dergiler çıkarmakta ve bu tür dergilerde yazılar yazmaktadır. Kerim Turgut'un yoğun bir iş yaşamı vardır. Bundan dolayı sık sık şehir ve ülke dışına seyahatler yapmaktadır. Kerim Turgut, toplum nezdinde tanınan bir kişidir. Bundan dolayı doktor, asker, hâkim, avukat, yazar gibi pek çok farklı meslekten yakın arkadaşları vardır. Günseli de bu arkadaşlarından biridir. Günseli, tıpkı Kerim Turgut gibi bir yazardır ve roman türünde eserler kaleme almaktadır. Kerim Turgut ile Günseli'nin yakın arkadaşlığı başka bir boyuta geçer. Kerim Turgut'un eşi Nihal'dir. Nihal, lise mezunu bir ev hanımıdır. Nihal, zamanının tamamını evinde ve ev işleriyle geçirir. Kerim Turgut ise sürekli dışarıdadır. Bu süreçlerde Kerim Turgut ile Günseli arasındaki ilişki ilerler ve bu ikili sık sık birlikte zaman geçirir. Kerim Turgut, bazı günler eşi Nihal'in evinde bazı günler de sevgilisi Günseli'nin evinde yaşamaya başlar. Kerim Turgut, bir akşam sevgilisi Günseli ile yemeğe giderken ideolojik yayınlar yüzünden silahlı saldırıya uğrar ve ölümle burun buruna gelir. Uzun süre hastanede kalır. Bu süreçte eşi Nihal, Günseli'den haberdar olur ve bu ilişki basına da yansır. Kerim Turgut'un hem Nihal ile evliliğini hem de Günseli'yle yasak aşkını eş zamanlı olarak sürdürür. Nihal, eşinden boşanmaz Günseli de Kerim Turgut'la ilişkisini sonlandırmaz. Bu girift aşk ilişkisi yıllarca devam eder. Kerim Turgut, bir akşam Günseli'nin evinde iken kalp krizi geçirir ve hastaneye kaldırılır. Kerim Turgut, hastanede birkaç gün tedavi gördükten sonra ölür ve roman sona erer.

Oyuncu Romanı'nın Okur Olarak Kadına Yönelik Feminist Edebiyat Eleştirisi Bağlamında Çözümlemesi

Erkek Egemen Bakış Açısı

Romanın başoyuncusu Kerim Turgut'un⁵ eşi Nihal, ev hanımıdır. Ailenin diğer üyeleri olan Cüneyt, Erdinç ve Meltem üniversite mezunudur. Cüneyt, Amerika'da; Meltem Paris'te yaşamaktadır. Meltem'in eşi ise büyükelçilikte görevlidir. Romanın olay kurgusu, 1927'lerden 1980'li yıllara kadar uzanan bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu tarihsel süreçler göz önüne alındığında ailenin elit bir statüde olduğu görülmektedir. Bu üst statüye rağmen daha romanın ilk sayfalarında Cüneyt, annesi için şöyle bir cümle kurar: “Sen ev kadınısın, bunlar senin doğal görevin!” deyip çıkmamış mıydı?” (Bener, 2000:8). Nihal de şöyle cevap verir: “Yüksünmüyor ama, ağırını da gitmiyor değil. Sonra, o koskoca fileyi yüklenip de yokuşu tırmandı mı, her yanını ağrılar sarıyor, soluğu tıkanıyor.

⁵ Romanda bu oyuncunun ismi sürekli Kerim Turgut olarak verilmiştir. Biz de çözümlememizde aynı yöntemi kullandık.

Pencereden görüyorlar da, gidip şu kadının elinden alalım diye düşünmüyorlar” (Bener, 2000:8). Anne ile oğul arasında gerçekleşen bu konuşmalar, erkeklerin gerek bireysel gerekse de toplumsal olarak kadınlara bakışının genel bir özetidir. Yine bu cümleler, hem bazı tabuları yıkarken hem de bazı tabuların sağlamasını yapmaktadır. Bunların başında eğitim gelmektedir. “Kadınların zihniyet gelişimi ve eğitimine vurgu yapan liberal feminist felsefenin ilk temsilcisi olan Mary Wollstonecraft, bireyin sahip olduğu zihinsel kapasite özelliğini vurgular ve sahip olunan potansiyel kapasite açısından insanlar arasında herhangi bir farklılığın olmadığı görüşünü dile getirir. Vurgulanması ve üzerinde durulması gereken noktanın eğitimdeki fırsat eşitliği olduğunu savunur. Eşit eğitim imkânlarının erkek ve kadın arasındaki eşitsizliği gidereceği üzerinde durur.” (Z. Demir’den Akt: Aktaş, 2013:62). Gerek bireysel gerekse de toplumsal olarak eğitim seviyesi yükseldikçe cinsiyet ayrımının azalacağı, kadının geleneksel yargılardan kurtulup özgürleşeceği tabusunun işlevsiz kaldığı görülmektedir. Geçmişten günümüze kadar kadına biçilen pek çok rolün değişmediğini göstermektedir. Toplum olarak adlandırılan sosyal varlık; yüzyıllar boyunca kendi içinde birçok değişimlere uğramasına rağmen kadın ve erkeğin rolleri konusunda donuk kalmış; bu roller tıpkı bir canlının DNA’sı değişmez kodlara dönüşmüştür. Toplumsal yapının üst kademelerinde yer alan Kerim Turgut’un ailesinde de bu toplumsal DNA’nın kırılmadığı görülmektedir.

Romanın başoyuncusu Kerim Turgut, Meltem ile evliliklerinde kırk yılı devirmiştir. “Tam yirmi yıl geçmiş aradan, günü gününe. Dün, kırk beşinci yıl dönümleriydi” (Bener, 2000:31). Kerim Turgut, aynı zamanda Günseli adında bir yazarla da yirmi beş yıldır yasak aşk yaşamaktadır. Kerim Turgut, evliliğini ve yasak aşkını eş zamanlı olarak sürdürmektedir. Kerim Turgut, eşi Meltem ile evliliklerinin 25. yıldönümünü kutladıkları günün ertesinde Günseli ile buluşmaya gider. [Meltem, Kerim Turgut’un Ankara’ya Günseli ile buluşmaya gittiğini bilmektedir. Meltem, bu durumla ilgili rahatsızlığı şöyle ortaya konulur.]⁶

“Kerim Turgut bu akşam Ankara’ya gidecek, trenle; zorunlu olmadıkça uçağa binmez. [...] Ankara’da, yeğeni Sevgilerin evinde kaldığını söyler Kerim Turgut. Nihal, yıllardır Sevgi’yle dargın. Kerim Turgut’un onlarda kalmadığını, öteki kadınla buluştuklarını biliyor. Tanınmış bir adam Kerim Turgut. Öteki kadın da şimdilerde... Ama Nihal kimseyle konuşamaz” (Bener, 2000:11).

Nihal’in kurduğu bu cümleler, erkek egemen anlayışın en somut örneklerini sunmaktadır. Kerim Turgut, unvanlarını ve tanınmışlığını da kullanarak erkek benliğini önceleyip eşinin (bir kadının) duygu ve düşüncelerini rahatlıkla yok sayabildiği görülmektedir. Kerim Turgut ile Nihal evlenmiştir. Türkçede evlenmek fiili ev kökünden türemiştir. Türk Dil Kurumunun Türkçe sözlüğünde ev: “Bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer; bark, ev bark, beyit, dar, hane mekân” anlamlarına gelmektedir. Kerim Turgut ile Nihal’in birlikte kurdukları evde Nihal tıpkı bir eşya gibidir. Çünkü eşyanın duygusu olmaz; eşya, bir veya birkaç işlevi yerine getirmek için vardır.

⁶ Açıklama: Muhammet Ali BULUT

Nihal de o evde, birçok işlevi yerine getirebilmektedir ancak duygu ve düşüncelerini ortaya koyma iradesine sahip değildir. Nihal, eşinin diğer kadına gittiğini bilmektedir “ama Nihal kimseyle konuşamaz” (Bener, 2000:11). Artık bu ev, Nihal için bir kafese dönüşmüştür. Bu kafesin sınırları da Kerim Turgut yani bir erkek tarafından çizilmiştir.

Kerim Turgut, hem evliliği hem de yasak aşkı eş zamanlı olarak sürdürmekten son derece mutludur:

“Demek böyle Kerim Turgut, hoşnutsun kendinden! Gerçek bir çatışmaya girmeden, ama hep çatışmanın içindeymişsin gibi yürüttün yaşamını. Yo, kendini kınamaya hakkın yok. İstediyin bu değil miydi? Ünlü bir kişisin. Rahat bir yaşamın var. Kadınlar oldu yaşamında. Onlarla istediğin gibi oynadın. Nihal’le de, Günseli’yle de oynadı. Yine de seviyor hepsi. Hepsi mi? Karşısındaki yüz alaycı gibi” (Bener, 2000:41)

Kerim Turgut’un not defterini (Oyuncu romanının müsveddelerini) Günseli bulur ve okumaya başlar. Kerim Turgut’un kaleme aldığı bu notlar, onun erkek öncüllü düşünce yapısını ortaya koymaktadır. Kerim Turgut’un; resmi eşi Nihal’e, yasak aşkı Günseli’ye ve adlarını yazmadığı diğer pek çok kadına da sadece kendi penceresinden yani bir erkek bakış açısıyla baktığı görülmektedir. Kerim Turgut, bu kadınlarla birlikte zaman geçirirken son derece mutludur. Aynı şekilde onların da kendisi ile zaman geçirmekten son derece mutlu olduklarını düşünür. Bunun nedeni Kerim Turgut’un hayatına giren kadınlara ait duygu ve düşüncelerin bir erkek (Kerim Turgut) tarafından yansıtılmasıdır. Kadınlar, özgür bir şekilde duygu ve düşüncelerini ortaya koyamamıştır. (Kerim Turgut’un Nihal ve Günseli’den başka pek çok kadınla ilişkisi olduğu not defteri okununca belli olmuştur.) Kerim Turgut, kadınları bir nesne gibi görür. İstediyi kadına yaklaşır, istediği kadınla birlikte olur; daha sonra da onları kendinden uzaklaştırır. Çünkü yaşamın merkezinde kendisi, yani bir erkek vardır. Her şey onun etrafında dönecektir.

Nihal aslında Kerim Turgut’un davranışlarından hoşnut değildir ama elinden başka bir şey gelmediği için evliliğini devam ettirir.

“Kaç yıldır kendi kendine soruyu yine dudaklarının ucunda Nihal’in. Bu adamla belki de hiç evlenmemeliydi. Ama evlenmiş bir kez, bundan geri dönemezdi. Boşanmak çözüm değildi. Üç çocuk bir yana, yaşanmış olanı yok saymak olanaksız. Hayır, boşanmak çözüm değil, buna Kerim Turgut’un yapısı engel; o başladığı bir işten geri dönmeyi, başaramadığını itiraf etmeyi asla kabul etmez. Ne pahasına olursa olsun bu evliliği yürütecektir” (Bener, 2000:25).

Nihal’in Kerim Turgut ve evliliği hakkında kurduğu bu cümleler, aslında onun bilinçaltının açığa çıkmasıdır. Nihal evliliği sürdürme niyetinde değildir. Üç çocuk ve yaşanmışlıklar sadece birer paravandır. Toplumda bu tür boşanmalar oldukça yaygındır. Nihal, paravanın arkasında Kerim Turgut ve onun erkek egemen yapısı olduğunu çok iyi bilmektedir. Kendince çeşitli bahaneler üreterek boşanma adımını atamamaktadır. Nihal’in kurduğu bu cümleler şu durumu ortaya koymaktadır:

Evlilik konusunda bütün iplerin Kerim Turgut'ta yani bir erkekte olduğuna gönderme yapmaktadır. Nihal'in de özne olması gerektiği bir konuda nesneye dönüştüğü ve tıpkı sinema seyircisi gibi olayları pasif bir şekilde izlemekle yetindiği görülmektedir.

Kerim Turgut ile Nihal'in da katıldığı bir kokteyl düzenlenir. Kokteyl oldukça kalabalıktır ve kokteylde birbirini tanımayan pek çok kişi bulunmaktadır. Bu kalabalık ortamda Nihal'in yanına bir gazeteci gelir ve ona şu soruyu sorar: “Kocanızın Günseli Hanım'la ilişkisi sizi rahatsız etmiyor mu Nihal Hanım?” (Bener, 2000:118). Nihal'in verdiği cevap ilginçtir. “Kocam sıradan bir insan değildir. Sizin kavrayamayacağınız kadar büyük bir yazardır. Onun eşi olmak bana onur verir. (...) Onunla birlikte görünerek kendilerine bir pay düşeceğine sananlara gidin siz” (Bener, 2000:119). Nihal, aslında kendisine sorulan soruya cevap vermemiştir. “Acı verici veya nahış durumdan kaçmaya yönelik davranışlar” (Budak, 2000:422). olarak adlandırılan kaçma davranışı içinde olduğu görülmektedir. Nihal, eşinin başta Günseli olmak üzere diğer kadınlarla ilişkilerini bilmekte aynı şekilde bunu engelleme yetkisine sahip ol(a)madığını da bilmektedir. Bu durum, Nihal özelinde benzer durumda olan kadınların da çaresizliğini ortaya koymaktadır.

Günseli, evli bir erkekle yasak aşk yaşadığı için rahatsızdır ama bu ilişkiyi bırakmayı göze alamamaktadır.

“Gözü yine elindeki dosyaya gitti. Kendisini unutmaması gerekli şimdi: Kerim Turgut'u o hasta odasında bırakmalı, güçlü ve sessiz ikinci kadın olmayı bir kez daha yaşamalıydı. Yalnız hastaneden geri dönmek zorunda olmak değildi ikinci kadın olmak; daha bir sürü şeyde arka planda kalmak demektir. Acısına bağırmadan katlanmak, susmak demektir” (Bener, 2000:66).

Günseli, kendisinin güçlü bir kadın olduğunu kabul eder. Güçlü ve tek başına hayata tutunma yetisi olan bir kadının ikinci kadın olmayı kabul edebilmesi girift bir durumdur. Günseli'yi bütün sosyal rollerinden bağımsız olarak ele aldığımızda, o bir kadın olarak herhangi bir erkekten hoşlanabilir; bu erkek evli, nişanlı, bekâr da olabilir. Çünkü bu sıfatlar daimi değildir, değişiklik gösterebilir. Evliler boşanır, boşanan biri tekrar evlenebilir ki bu, hayatın genel akışıdır. Ancak Günseli gibi bir kadının ikinci kadın olmayı kabullenişinin ardında yatan temel felsefe, yine erkek egemen anlayışının bir sonucudur. Dini nikâh, kuma gibi davranışlarla bir erkeğin aynı zamanda iki kadınla evlenmesinin örneği yaşanmıştır ve günümüzde bile hâlâ ara ara görülebilmektedir. Bu tür ilişkiler toplumların zihninde olağan bir durum gibi algılanmıştır ve algılanmaktadır. Osmanlıdan Türkiye Cumhuriyetine geçişle birlikte resmi olarak bir kişinin aynı anda iki evlilik yapılmasının önüne geçilmiştir. Erkek egemen toplumlarda bir kadının iki erkekle bu tür bir ilişki yürütmesi görülmemiştir ve görülmemektedir. Olağandışı bir durum olarak görülmektedir. Günseli'nin yaşadığı bu ilişki, erkek egemen anlayışın bir başka örneğini yansıtmaktadır.

Kerim Turgut, Günseli ile konuşmaktadır.

“Ben evli bir erkeğim, karımı seviyor ona saygı duyuyorum, sakın beni yanlış anlama!” demişti Kerim Turgut ve bu sözler onu çok sarsmıştı. (...) Yani, artık karısına ilgi duymadığı, ondan bıktığı için değildi Günseli’ye duyması. Onu, o olduğu için beğeniyordu. Günseli olduğu için hoşlanıyordu ondan” (Bener, 2000:53).

Evlilik, pek çok kavramları hatırlatmaktadır ki bunlardan biri de sadakat kavramıdır. Sadakat ve evlilik birlikte ilerleyen bir süreçtir. Kerim Turgut, olağan bir şekilde ilerleyen evliliğinde ikinci bir kadına ilgi duymak ve onunla adeta ikinci bir evlilik yaşamaktan da çekinmemektedir. Bu üçlü ilişkiyi hem Nihal hem de Günseli bilmektedir. İki kişi arasındaki evlilik sona erdiğinde basit ve çok genel bir söylem vardır: boşanmış=dul. Herhangi bir evlilik bittiğinde erkek için boşanmış, kadın için de dul kelimesi yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkçe sözlükte “dul”: eşi ölmüş veya eşinden boşanmış kadın veya erkek” olarak tanımlanmıştır. Yine aynı sözlükte dul kelimesine örnek için Reşat Nuri Güntekin’den şu alıntı yapılmıştır: “Bebek’teki evinde bir dul kız kardeşiyle yalnız yaşar.” Bütün bunlar erkek egemen kültürün baskınlığını ortaya koymaktadır ki bu baskınlık günlük konuşulan dilde bile görülmektedir.

Oyuncu romanının kurgulama tekniğine bakıldığında bir husus dikkat çekmektedir. Önceki bölümlerde de belirtildiği Oyuncu romanı oldukça hacimli bir eserdir ve roman, temelde üç oyuncu üzerine kurgulanmıştır. Roman boyunca Kerim Turgut, Nihal ve Günseli isimleri sürekli tekrarlanmaktadır. Bu noktada başoyuncu Kerim, devamlı olarak Kerim Turgut biçiminde yani soy ismiyle birlikte anılmaktadır. Nihal ve Günseli’nin soy ismi hiçbir yerde yazılmamıştır. Okuyucu; Nihal, Kerim Turgut ile evli olduğundan dolayı onun soy ismine dair bir çıkarımda bulunabilmektedir. Ancak evlilik öncesi soy ismi de belirtilmemiştir. Okuyucu, Günseli’nin soy ismine dair hiçbir çıkarımda bulunamamaktadır. İşte bu noktada kadın ve erkek arasındaki pozitif ayrım ortaya çıkmaktadır. Romanda erkek egemen bir kültürün, kendi benliğini öne çıkararak karşı cinsi silikleştirdiği görülmektedir. Soy isim ayrımında olduğu gibi romanın genelinde de kadına bakış açısının tamamen erkek egemen bir kültürün bakış açısı olduğu anlaşılmaktadır.

Kadının Kadını Silikleştirmesi

Oyuncu romanında erkek egemen üst kültürün tahakkümüyle birlikte kadının da diğer bir kadını silikleştirme yaklaşımında olduğu görülmektedir. Önceki bölümlerde belirtildiği üzere Kerim Turgut aynı zamanda iki kadınla ilişki içindedir. Bu kadınlardan biri resmi evli olduğu Nihal, diğeri ise yasak aşk yaşadığı Günseli’dir. Bu iki kadının sosyal rolleri çözümlendiğinde Günseli’nin kendini iyi geliştirmiş, üniversite mezunu, kendi kazancı ile geçinen, dışa dönük bir yapısı vardır. “Birkaç ay önce Günseli ilk edebiyat ödülünü kazanmış” (Bener, 2000:57). tıpkı Kerim Turgut gibi bir roman yazarıdır. Nihal; eğitim seviyesi sınırlı, kendi ayakları üzerinde duramayan ve daha çok ev merkezli yaşayan bir kadındır. Günseli’nin donanımlarına bakıldığında feminizmin idealize ettiği kadın tipine yakın olduğu görülmektedir. Günseli, bir kadındır ve diğer kadınlarla duygu ve düşünce yönünden özdeş olması onlarla aynı tarafta yer alması beklenir.

Ancak Günseli'nin böyle davranmadığı; tıpkı Kerim Turgut gibi hemcinsini silikleştirdiği görülmektedir.

Kerim Turgut, romancılığının yanında Düşün dergisi gibi ideolojik dergilerde yazarlık, yayın yönetmenliği ve dergi sahipliği gibi çeşitli görevler yürütmektedir. Bundan dolayı karşıt görüşlü kişilerin hedefi haline gelir. Pek çok kez sözlü tehdit edilir ve bir kez de suikasta uğrar. Bir akşam vakti otomobili silahlı kişilerce taranır ve ağır yaralı olarak kurtulur. Bu süreçte otomobilinde Günseli de bulunmaktadır. Bu suikast ulusal basında yer alır: “Dedikodu haberleriyle ün yapmış çok satışlı bir dergi, “İki ünlü yazar, Kerim Turgut’la uzatmalı sevgilisinin uğradıkları saldırı” başlığı altında, aralarındaki üç yılı geçen bir zamandır süren ilişkiden yalan yanlış bahsetmişti” (Bener, 2016:57). Bu haberden sonra Kerim Turgut ile Günseli'nin ilişkisini (yasak aşkını) başta ailesi olmak üzere arkadaşları, dostları, basın yayın dünyası gibi toplumun geneli de öğrenmiş olur. Bütün bunlara rağmen Kerim Turgut ile Günseli'nin ilişkisi bitmez ve hatta birbirilerine daha da yakınlaşırlar. “-Hocadan haber var mı abla? Kerim Turgut’u soruyor balıkçı Hüseyin. Eskihisar’da herkes Hoca der ona. Günseli’ye Abla diyen balıkçı Hüseyin, yetmişini geçmiş olmalı; saygı ve sevgi belirtisi bu sözcükler. Eski tartışmalar, dedikodular kapanalı beri, artık kimse yadırgamıyor onları” (Bener, 2016:286). Bu durum Kerim Turgut açısından olağan bir süreç olarak görülür. Çünkü erkek egemen toplumlarda sosyal hayattaki rollerden dile kadar pek çok yapı erkeğe göre düzenlenmiştir. İşte bu noktada Günseli'nin de benzer bir tavrı gösterdiği görülmektedir. Bir akşam vakti Kerim Turgut, Günseli'nin evine gider ve akşam yemeğini birlikte yerler. Yemekten sonra Kerim Turgut aniden rahatsızlanır ve hastaneye kaldırılır. Kerim Turgut, kalp krizi geçirmiştir ve ciddi derecede ölüm riski vardır. Bu nedenle ailesine haber verilmesi gerekir. Günseli kendiyle çatışma halindedir. “Ama yine de, ya ölürse? Nihal’e de birisinin söylemesi gerek. Ne yapacağı belli olmaz. (...) Aynı kin ve acıyı Nihal’in de, hem de belki fazlasıyla duymakta olduğu kuşkusuz. Bütün boyun eğmiş, kabullenmiş görünüşüne karşın. Şimdi öç almak isteyecektir. *Onun bana duyduğundan çok ben mi ona kızgınlık duyuyorum yoksa?*” (Bener, 2000:43). Günseli, aldatılan bir kadının nasıl bir duygu ve düşünce içinde olacağını rahatlıkla tahmin edebilir. Bu noktada aslında kime kızılacağı, kusurun kimde olduğu bellidir: Kerim Turgut. Ancak, erkek egemen toplum yapısı gereği Kerim Turgut aklanmış ardından Günseli ile Nihal arasında çatışma yaşanmaya başlamıştır. Bu noktada da kadının diğer bir kadını mağdur ettiği, haklarını gasp ettiği, duygularını hiçe saydığı ve onun hayatını değersizleştirdiği görülmektedir.

SONUÇ

Feminist edebiyat eleştirisi, feminizmle ilintili bir eleştiri yöntemidir. Feminizm, temelde sosyal yaşamdaki kadının konumunu sorgularken feminist edebiyat eleştirisi de aynı işlevi edebi metinlerde gerçekleştirir. Oyuncu romanı, okur olarak kadına yönelik feminist edebiyat eleştirisi bağlamında çözümlenmiştir ve elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Roman, erkek egemen anlayışın hegemonyası altındadır. Bu anlayış, kadına duygu ve düşüncelerini özgürce ifade etme fırsatı vermemiştir. Kadın, erkek bakış açısına göre yansıtılmıştır. Kadının sosyal statüsü gölgelenmiştir. Romanda kadına dair geleneksel kalıpların kırılmadığı tespit edilmiştir. Kadının sosyal statüsünü elde etme mücadelesi ile geleneksel kalıplar arasındaki çatışmanın devam ettiği görülmüştür. Kadının var olma mücadelesinde gerek feminizmin gerekse de feminist edebiyat eleştirisinin aşması gereken mesafeler olduğu tespit edilmiştir.

Romanda, kadına bakış açısı ile eğitim-öğretim seviyesi arasında tezat bir durumun olduğu tespit edilmiştir. Eğitim, insan davranışlarını şekillendiren hususların başında gelir. Eğitim-öğretim seviyesi yüksek olan insanlar, değişim ve gelişime daha açıktır. Yine bu insanlar, geleneksel kalıpları sorgulayabilir ve geleneksel kalıpların dışına kolayca çıkabilir. Romanda, bu kişilerin (Kerim Turgut, Cüneyt) kadına bakış açısı hususunda geleneksel kalıplar içinde hareket ettiği görülmüştür. Kadına bakış açısı hususunda eğitim-öğretim seviyesi sınırlı olan insanlar ile eğitim-öğretim seviyesi yüksek olan insanların aynı davranış kalıbında bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durum, kadının toplumda ne derece ötekileştiğini gösterir ve aynı şekilde geleneksel kalıpların aşılması imkânsız bir duvara dönüştüğünü gösterir. Bu durum da feminist edebiyat eleştirisinin önemi ortaya koymaktadır. Kadının sosyal statüsüne ulaşması konusunda yalnızca edebi metinlerin değil sözlük, başvuru kitapları, her seviyedeki ders kitaplarının da okur olarak kadına yönelik feminist eleştiri yöntemiyle kritik edilmelidir. Yapılan bu kritiklerin de geri bildirim olarak metin üreticilerine ulaşması sağlanmalıdır. Okur, yazar ve toplum boyutunda sosyal bilinç arttırılmalıdır. Bunun sonucu kadının sosyal statüsünü elde etmesi ve kadının yitirilmiş haklarının iadesinin daha kolay olacağı savına varılmıştır.

Feminizm ve feminist edebiyat eleştirisi temelde kadın ile erkeğin sosyal statüsü mücadelesini irdeler ve erkek karşısında kadının haklarını savunmayı amaçlar. Bu anlayışa göre kadın haklarını görmezden gelen erkeklerdir. Romanda tespit edilen bir diğer husus, kadının yalnızca erkekler tarafından göz ardı edilmediğidir. Bir kadının diğer kadını mağdur ettiği, onun duygularını, düşüncelerini, varlığını ve sosyal statüsünü yok saydığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda feminist hareketin ve feminist edebiyat eleştirisinin yalnız erkeğe karşı değil kadını mağdur eden diğer kadına karşı da bir söylem üretmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Feminist edebiyat eleştirisi yöntemi yeni bir alandır. Bu yöntemin yeni bir çalışma alanı olmasına rağmen varoluş amaçlarını yerine getirdiği tespit edilmiştir. Çünkü bu yöntem sayesinde roman, hikâye, şiir gibi edebi metinlerde yer alan kadının direkt olarak okuyucunun merkezine çekildiği görülmüştür. Bu yöntemle edebi metindeki kadının adeta fotoğrafı çekilerek o metindeki kadına bakış açısı net biçimde sunulmuş olur.

KAYNAKÇA

Aktaş, G. (2013). "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak". Edebiyat Fakültesi Dergisi, C.30, S.1, s.53-72.

- Aytaç, G. (2016). Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler. 4. Baskı, İstanbul: Doğu Batı Yayınları
- Bener, E. (2000). Oyuncu. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Budak, S. (2000). Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Çaha, Ö. (2019). Siyasi Düşüncelere Giriş. İstanbul: Dem Yayınları.
- Erhat, A. (2021). Mitoloji Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitapevi,
- Erdal, D. (2019). “Nazan Bekiroğlu’nun Mücellâ Romanının Feminist Eleştiri Kuramı Açısından İncelenmesi”. Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C.2, S.1, s.145-172.
- Eagleton, T.(2011). Edebiyat Kuramı Giriş. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hooks, B. (2000). Feminizm Herkes İçindir. (Çev. Ece Aydın vd.) İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Humm, M. (1994). Feminist Edebiyat Eleştirisi, İstanbul: Say Yayınları.
- Karadeniz, H. (2019). “Feminist Edebiyat Eleştirisi ve Hatice Bilen Buğra’nın Mal Sahibi Adlı Hikâyesinin İncelenmesi”. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.5, S.2, s.286-298.
- Kolcu, A. İ. (2015). Edebiyat Kuramları, Tanım-Tenkit-Tahlil. Erzurum: Salkım Söğüt Yayınları.
- Michel, A. (1993). Feminizm. İstanbul: İsim Yayınları.
- Moran, B. (2014). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbudun, S. (1994). Türkiye’de Kadın Olmak. İstanbul: Yazın Yayınları.
- Sevim, A.(2005). Feminizm. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Taş, G. (2016). “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. Akademik Hassasiyetler. Volume:3, Issue:5, s. 163-175.
- Timur, K. ve Topcu, Ö. (2021). “Hikâye ve Roman Yazarı Esmâ Ocak’ta Feminizm”, Hikmet”. Akademik Edebiyat Dergisi, S.14, s. 298-314.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları,
- Online Kaynakça**
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Dul, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi, 16/08/2023, saat, 16:35.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Feminizm, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi, 14/08/2023, saat, 19:14.